

proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur *δυσρροΐαν*, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere & crebris balneis. Nam & hæc exsiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exsiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluam namque frigidi potus sumptionem corporum apertionem subita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralytis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra, capite decimonono & quinquagesimosexto.

DE NUMERO OSSIVM,
dentium, & venarum in humano corpore.

CAPVT LXXXVI.

Ossibus ex denis bis centenisque nouenis,
Constat homo, denis biis dentibus & duodenis,
Ex ter centenis decies sex quinquæque venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuersum sint ossa, dentes ac venæ humani corporis. Ossa quidem sunt è semine, cum id quod est crassissimum à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero hand parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur. Ioannes Taualtius excellentissimus nostri æui medicus, du-

ducenta & quadraginta sex hoc difficho complexus est:

*Adde quater denis bñ centum senaque, habebis
Quam si multipluci conditus esse semel.*

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanforem, ducenta & quadraginta octo ea esse Galeni autoritate probat. Cum omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint: prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena atque quater sunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, vt qualibet maxilla, tam superior, quam inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores siue aduersi τομῆς & τριμῆς Gracis nominantur, item γελῶστοι, quod interridendum retegantur, Latinis incisores siue incisorii, quia cibum in os primo allatum confringant & incidant: singulis tantum radicibus nituntur. Horum vero lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (vnde Κυνόδοντες vocati) cinguntque tomicos ex omni parte, quorum munus est, mōsu diuidere escas, atque eas discriminare. Simplici radice constant, quemadmodum incisorii. Sed caninorum qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem fere pertingant, neruisque, qui labri superioris motores ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum vicini sint. Vnde fit vt altero ex his dentibus auulso, periculum nonnunquam im-

Dentes.

mineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quæ propter vulgo dentes ocularii dicti. Magnum dum nascuntur dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingivæ partem infederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pulsatorium non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus: iis maxillaribus siue molaribus nomen est inditum, Græci *μαλίσ* & *μύλας*, siue *μυλίταις* vocant, quod cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus molant & continuant: asperi enim sunt, duri & ampli, ut incisa à tomicis & confracta à caninis in lauorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decem, in utroque latere caninorum siti, toridemque inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplice radice, interdum etiam quadruplici nituntur: alii vero duplici, nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perraro huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditissimi, ac prope modum gingivæ operiti, Græcis *σωφρονιστήρες*, quod scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & *ὀψίγροναι*, id est, serotini, & *Κρονητήρες*, quod ætatem perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, unde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dentes nascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam
ad

ad octuagesimum annum, teste Plinio, lib. 11. capite 37. Plura Galenus in libro de ossibus, capite 5. & lib. 11. cap. 8. de vsu part. Auicenna prima 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5 Andreas Vesalius lib. 1. cap. 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus lib. 1. cap. 11. de dissectione. Et Leonhardus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 14.

Tertio demum loco traditur, humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

DE QVATVOR HVMORIBUS humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

*Quattuor humores in humano corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholica, aqua confertur pituita,
Aë sanguineus, ignea vis Cholera.*

Hic de humoribus, qui ad humani corporis constitutionem necessario concurrunt, cum primis agitur. Sunt autem ii numero quattuor, sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida ac sicca est, & terræ respondet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aëri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sane vulgatis hisce versiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt:

X 3

Humi-

Humidus est sanguis, calet, est vis aëri illi.

Alget phlegma, humet, illi sic copia aquosa est.

Sicca calet cholera, & sic igni sit simulata.

Frigens sicca melancholia est, terra ad similita.

Sanguis omnium humorum facile præstantissimus est, vel quod materia sit spirituum, in quibus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet, vitalis & animalis: vel quod vitæ principis conformis existat. Est enim temperate calidus ac humidus: vel certe quod præcipuus ipsius usus sit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particulae corporis, vt multis in locis testatur Galenus, nutriuntur. Et vt vno verbo dicam: Sanguis naturæ thesaurus & vitæ fomes est: vt quo affatim effuso mors subinde sequatur. Hinc sane est, quod Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in sanguine esse, vult sanguinem vehiculū esse vitæ.

Phlegma. Phlegma secundum probitatis locum sibi vendicat. Hic humor, vt testis est commentar. 39. libri de natura humana Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus existit, & concoctione in sanguinem mutatur. Quapropter quum sit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expuget propriam instrumentum natura machinata est. Quippe in ventriculo generata pituita, quia fertur simul cum iis, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, concocta iam sanguis euadit. Quod autem pituita in venas fertur, animali etiam ex usu est. Desiderat itaq; talis humor non vtiq; euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod vero in intestinis

relin-

relinquitur, à bile ex iecinore in ea defluente
absterfum, commodissime ac celerrime per se-
dem eiicitur, vt lib. 5. de vsu part. corp. hum. cap.
4. fufius Galenus ostendit. Porro excrementum,
quod à cerebro distillat, veluti Gal. 2. de natural.
facult. capite vlt. attestatur, proprie non recte
appellatur pituita, sed Græce βλέννα καὶ κρόνυζα,
Latine, Mucus.

Flaua pallidave bilis sic à colore, qui est flauus
pallidusve, appellationem accepit, simpliciterq;
Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter
naturam, capite 10. teste πολλὴ dicitur. Reliquas
vero omnes biles eum coloris adiectione nomi-
nant. Generatur autem bilis in hepate, ibi-
demq; cum sanguine miscetur. Necessarium au-
tem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet
totius corporis color ab ea, haud secus quam in
ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam
sedem machinata est, vesicam nimirum, quæ ie-
cori subest, & bilem ex eo ad se per conuenien-
tem meatum trahit. Vfus autem bilis flaua est,
vt intestina à pituitosis excrementis repurget &
abstergat, atq; eorundem excretionem adiuet.
Ad intestina autem deferretur bilis per meatum
duodeno inferrum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ac sedimentum
sanguinis est, ideo colore, quod nomen satis in-
dicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisite lo-
qui, Galeno fæst. 6. aphor. comment. 53. attestan-
te, nondum atra bilis nominari debet, sed me-
lancholicus humor. Necesse vero est ab hoc hu-
more expurgari iecur, ideoq; instrumentum,
quo ille expurgetur, natura lienem condidit.
Qui si minus quam oporteat melancholicum

humorem ad se trahit, vt inde sanguis impurius, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perspicuum omnibus sit, cum humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vfus autem atræ bilis naturalis est, Galeno libro 5. de vsu part. humani corporis, capite 4. attestante, vt ventriculi actiones iuuat. Ipsa enim cum acerba & acida sit, ventriculum intendit, & in seipsum contrahit, & exquisire comprehendere cibos cogit ac retinere, quousq; plene concoquantur.

Verum enimvero cum exacta humorū cognitio vtilissima cum primis sit, & oppido quam necessaria, de ipsis latius non nihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehensum est, humor est calidus & humidus ex temperatiore parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex est iuxta neotericorum diuisionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humidus, substantia quidem mediocris, colore vero multum rubens, odore autem & sapore dulcis, mitis ac benignus.

Verum non naturalis ille dicitur, qui ab isto nuper descripto deflexit degenerauitq; intra tamen suæ latitudinis terminos: quos si transgreditur, non iam sanguis, sed alius humor venit appellandus. Hoc autem (sanguinem, inquam, degenerare à propria sua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in se, hoc est, ratione sui, permutata propria eius substantia, citra alterius admissionem. Altero modo per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariam: nempe, vel quia eius substantia crassior est,

est, aut tenuior quam debeat: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est, in flauam bilem mutatur: quod vero crassius, in atram, idq; absq; separatione. Alterius vero ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariam contingere potest, prout scilicet variae species bilis, pituitae aut melancholiae cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariam à naturali etiam differt. Ac primo quidem substantia: crassior enim est & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia: tenuior, cum flaua bilis aut aquositas. Secundo, colore: pituita namq; ratione declinat ad albedinem, flaua bilis ad pallorem: melancholia vero ad nigredinem. Tertio, odore: foetet enim, cui humores admisti sunt putridi, omnino vero expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore: flaua bilis namq; admistione ad amaritudinem, melancholia ad aciditatem, pituita vero ad insipiditatem vergit. Auicenna i. i. doct. 4. cap. 1. & Ioannes Tagaultius lib. i. institut. chirurg. cap. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundum sanguinem, quam aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, sapore vero & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certe concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed nondum exquisitè concoctus. Est quoque modus quidam pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida, imo si cum corpore confera-

tur, pauca admodum frigiditatis videbitur esse
 particeps: sin vero sanguine ac flaua bile, non
 modo frigida, sed naturaliter etiam alba erit.
 Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc no-
 mine ad omnes sapores, qui delectationem gu-
 stui pariunt. Alias enim naturalis pituita *απειρος*
καὶ ὑδατώδης, id est, qualitatis expers, insipida &
 aquosa, hoc est, aquæ saporis valde assimilis est.
 Huic natura, vt dictum est, proprium instrumen-
 tum, veluti flauæ bili & melancholice machina-
 ta non est, sed simul cum sanguine fertur, vt in
 ipsum opportuno tempore facile commutari
 queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam
 atque propinquam habet. Huius quidem pitui-
 tæ duplex est necessitas, & vna utilitas. Ac prior
 quidem necessitas est, vt in hoc iuxta membra
 sit, quo facultates eorum caliditate sua natura-
 li in ipsa concoquenda ac distribuenda operen-
 tur, ex eaq; tempore indigentia nutriantur, cum
 proprio videlicet alimento, quod est sanguis mi-
 tis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ
 sanguineæ destituta fuerint: eam enim à ventri-
 culo nonnunquam atque hepate ex accidente
 quopiam retineri contingit. Altera necessitas
 est, vt sanguini misceatur, ipsumq; adeo mem-
 bris phlegmaticæ constitutionis siue tempera-
 turæ, quale cerebrum cum primis existit, atque
 spinæ medulla à Galeno *ραρκύ & μενίλ*, ab
 Arabibus vero Nucha appellata, nutriendis ac-
 commodet. Horum namq; sanguini pituitam ac-
 tui admisceri oportet, iuxta mensuram, quam
 materiæ necessitas exigit. Utilitas porro eius
 est, vt articulos ac membra, quæ in continua
 sunt atque iugi motione, humectet: vt scilicet

me-

melius inuerti possint, quia vbi non sint partes humectatae, sed siccae, difficiles sunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & collusione proficiscitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita est ea, quæ à modo descripta degenerat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos si forsân pertranseat, non iam amplius phlegma pituitave, sed alius humor dici debet. Contingit autem bifariam pituitam ipsam à propria sua natura degenerare: Vno quidem modo in se, quando scilicet in propria sui ipsius substantia citra alterius admissionem permutatur. Quod sane multifariam contingit. Alia enim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, crassitie ac tenuitate partium suarum diuersa apparet: eaq; à similitudine mucaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur, mucilaginosa dicitur. Alia in substantia secundum sensus iudicium æqualis apparet, cum reuera tamen in partibus suis sit diuersa, eaq; pituita est cruda: quæ in ventriculo potissimum atque intestinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo residet, Hippocrates in libro de salubri diætâ, singulis mensibus bis vomitu expellendam præcipit. Ad alterius vero excretionem, quæ in intestinis congeritur, à natura constitutum est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quæ *χοληδόχ* Græcis dicitur, ad ieiunum reliqua; ad inferiora intestina deferatur, eaq; à pituitosis excrementis repurget & abstergat, ipsorumq; expulsionem iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, senum præsertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem coaceruatur, ibidemq; diutius hærendo augetur, accrassescit. Huius vero molestiam

cum

cum ulterius natura non ferat, ipsamque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibile, quod melius est, repellitq; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia, & præcipue ad tibia: quo naturaliter alioquin ob gravitatem suam tendit. Eaque causa tibia: senum inflantur nonnunquam, adeoque in tumorem attolluntur, ut pressæ digitis fossulam repræsentent: & maxime quidem appropinquante nocte. Idem evenire nonnunquam pinguibus etiam atque obesis solet, quique humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde est & aquosa, aqua nimirum paululum admodum densata similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in saluiis haud raro ac sputis illorum visitur, qui cibos minus belle conficiunt, quique largius bibunt: consuevit etiam in coryza principio à cerebro in nares distillare. Hac eadem per decoctionem indurata, pituita evadit crassa ac mucilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem, quod tenue erat, ob diuturniorem in iuncturis moram evanuit: crassum vero inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, ut Ovidius testatur, sæpe incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto, eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia vero pituita densa & crassa est, colore & lentore pondereq; fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus libro 2. capite 7. de sanitate

sate

tate tuenda & libro 1. capite 8. de sympto. cau-
sis, & libro 2. capite 6. de differen. febr. & libro
2. capite 5. de loc. affect. & libro 12. capite 8. me-
thodi medend. Altero modo pituita efficitur
non naturalis, per admissionem: quando scilicet
alius quispiam humor illi extrinsecus acce-
dit: verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flaua, aut
atra. Si sanguis pituita permisceatur, hæc dul-
cis efficitur: fiuntq; ex eo, sicuti in libro de mul-
titudine, capite 17. Galenus testatur, somnolen-
ti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ
propter infirmam concoctionem in corporibus
redundans cibi fastidium parit, perindeque ac
dulcis pituita aperte somnulosos facit. Si fla-
ua bilis, salsa: hæc mordacior certe sicciorque, ac
lenior cæteris pituita generibus inuenitur: nam
flaua quoque bilis mordax, sicca & leuis est. Hæc
quidem ex sapore sputi facile iudicari potest, &
in corporibus intemperantium, qui fortia vina
bibunt, & salis vescantur cibis, nascitur copio-
sius: ac inde perniciosi oriuntur catarrhi. Lon-
go vero tempore in ventriculo residens intole-
rabilem nonnunquam excitat sitim. Diutius au-
tem huc illuc per intestina discurrens ipsa fere
exulcerat, dysenteriamq; generat & tenesmum.
Si melancholia pituita permisceatur, ea acida
efficitur, sæpiusq; in imbecillo ventriculo, quam
in aliis corporis partibus reperitur: melanco-
lia enim naturaliter deferretur ad os ventriculi, vt
coctionem eius adiuet, famemque ac natura-
lem appetentiam inuitet. Ea igitur subsidendo
nonnunquam pituitæ miscetur, ipsamque reddit
acidam: quæ ex acido certe ructu iudicari faci-
le potest: fiuntq; ex ea in corporibus redundan-

te

te famelici. Quinetiam pituita per se nonnunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admistionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non secus ac dulcibus fructuum quorundam succis accidere solet. Primum enim illi feruent atque ebulliunt, deinde acescunt. Postremo vero pituita quædam melancholia pontica admistione pontica etiam efficitur: minus sæpe tamen ob eius melancholia raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigitatione, qua nimirum humiditas eius (cum nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neq; fortis, qui cōcoquendo in sanguinem mutet) congelascit, & ad terram nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολή Græcis dicitur, vûlgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiore & calidiore parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore vero flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu flauitiem: sapore vero exacte amarus, non autem acutus siue acris, vt quidam male affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas deferretur: altera ad χύστιν, id est, vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine deferretur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura con-

conuenientem flauæ bilis partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas requirit. Galenus libro 5. de vsu part. huma. corp. capite 6. de pulmone. Iuuamenti vero, vt sanguinem, quo commodius per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac utilitatem eo transmittitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel vnius cuiusdam membri, vt nimirum vasa fellis nutriat. Utilitatis vero duo sunt iuuamenta: vnū, vt intestina ab inhzrentibus facibus & viscoso phlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & ani musculos pungat atque irritet ad excernendum quod ipsis noxium inest. Propterea quando porus, qui à vesica fellis ad intestina protenditur, obstructus est, male habent intestina in expulsiōe excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dicitur, quæ à prædicto humore vere bilioso degenerauit, intra terminos tamen suæ latitudinis continetur: quos si egrediatur, non iam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt sic dicatur) per se, & in se: altero modo per admisionem. Per admisionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cum alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim est, cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari soleat, nota & famosa, siue maioris famæ vulgo appell-

appellatur: hinc sapetertiana notha oritur. Alia vero est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miscetur, appellatur bilis citrina: quando vero cum crassa pituita miscetur, vitellina bilis appellari solet, quod ouorum vitellis tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursus duplex est, sicuti vitellorum ouorum duplex est color. Quidam enim magis aliis albicant, alii rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis, per assationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex est. Aut enim cholera naturalis miscetur atræ bili ex bilis naturalis assatione factæ, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed nō clarus, neque floridus, imo sanguini qui in venis est similior. Bilis vero non naturalis per se & in se, i. secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sapius generatur per adustionem eius quod tenuius inest in sanguine, crassum enim in melancholiam vertitur. Alia vero in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, prassinam etiam vocant, quæ porri virorem præ se fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mista generatur viriditas. Altera est æruginosa, quæ æruginis colorem imitatur, & gigni-

gignitur ex porracea, quando eousque adurit, donec humiditas eius exsiccet, & ob siccitatem albescat. Et hæc duæ extreme quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Auicenna loco supra citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capite 8. Institut. chirurg.

Melancholia si in vniuersum definiatur, humor est frigidus & siccus, ex crassiore ipsius chyli portione progenitus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fax, ac veluti limosa quædam superfluitas, hoc est, crassior quidam sanguis, cuius color niger est, sapor vero acerbus, vel acidus, vt vomentibus eum non raro innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa sanguinaria (in qua humores vniuersi continentur) generata in duas statim deducitur partes. Vna enim cum sanguine ad venas defertur, altera ad lienem detrahitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum ipso transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit: sicuti sunt lien, ossa, & omnia membra terrestria. Vtilitatis vero siue iuuamenti, vt nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousq; restringat, firmet ac condenset, dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Altera pars nempe crassior magisque terrea, quæ non satis commode à naturali calore alte-

Y

rari

rari potuit, ob necessitatem pari modo ac vtilitatem ad lienem seiungitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à melancholiæ superfluitate expurger, vel vnius cuiusdam membri, nimirum ut lienem nutriet. Vtilitas vero eius est, ut ad os ventriculi profuens inuentas ibidem humiditates exprimat non aliter quam muliercula lac mulgendo è vaccarum vberibus solent. Et huius quidem vtilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, ut contrahat ventriculum ac constringat: & cum acerba sit atque acida, non modo non laedar actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti. Alterum, ut acredine sua commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illā facit famem: ob id igitur succus melancholicus utilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediarur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentia notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruatur) in propria sua essentia torretur, aduriturne & putre-

scit.

ſcit, ſitque bilis atra exquiſite. Talis enim, vt libro 14. capite 9. Therap. method. & libro de atrabile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Galenus ait, ex humore atro ſupra modum aduſto conſtatur, habetque ſplendidum aliquid, veluti bitumen & pix. Hæc autem (vere inquam, atque exquiſite atra bilis nominata eſt) acida eſt, & in terram effuſa velut acetum feruet, & ipſam fermenti ruti eleuat, tum omni animanti iniucunda adeo, vt ne mures quidem ipſi aut muſcæ eam guſtauerint, non magis quidem, quam copioſum ſalem, in quo nullum animans vitam peragit, vt mare quod Mortuum appellatur indicat. Porro tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cum ille veluti ſanguinis limus (quam melancholicam naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem ſenſibilem effluſum, neque occultum excernitur: verum tranſmutatur, corrumpitur & putreſcit. Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9. methodi medendi: quæ quidem frigida eſt, quia terreſtris; ſed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum apparetque dum per aluum (vt contingit aliquando dyſentericis) excernitur, ſplendidior ac nigrior ipſo ſanguine craſſiore & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocant.

Secunda ſpecies ſeu differentia bilis atræ non naturalis eſt, quæ ex aduſtione aliorum humorum naſcitur, vt illa quæ fit ex flaua bile veh-

Y 2

men-

menter vsta: quæ etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam more bilis exquisitæ atræ in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus quam vere nigram bilem, refugiunt. Si sanguis quoque aut pituita in corpore vehementer incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verum duæ istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. libro tertio, prædict. Hippocrat. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio vini faculæ aut amurcæ, hoc est, faci olei proportionem respondet. Hæc enim mitior est, sed potissimum quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verum priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primo in vitellinam, secundo in porraceam, tertio in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam concretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis erysipelata & inflammationes (quas Græci *φλεγμονας* vocant) aut quiuis alii tumores ex naturalibus humoribus procreati admotis extrinsecus præsidii nimis vehementer refrigerantur, adstringunturque: vel cum iisdem tumoribus ea quæ valenter nimis trahunt digeruntque medicamēta applicantur. Tunc enim toto quod in eis subtilissimum erat dissipato, id quod reli-

quum

quum est(nempe crassius) plus iusto desiccatum lapidis duritiem cōsequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholix non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipsi melancholix naturali permiscetur: quod dum fit, dulcoratur ac mitescit magis, nisi dum alterutra bilis adusta huic commiscetur. Siquidem tunc vel accrescit, vel amarescit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro primo, capite decimo quarto Institut. chirurg. Plura Ioannes Baptista Montanus in 1.1. doct. 4. cap. 1. Auicenna, & Leonhardus Fuchsius libro 1. Sect. 4. capite 2. Institut. medic.

DE TEMPERATURA,
sive complexione Sanguinea.

CAPVT LXXXIIX.

Natura pingues isti sunt atq; iocantes,
Rumoresq; novos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, sercula, risus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus hi studiis habiles sunt, & magis apti.
Qualibet ex causa non hos facile excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeique coloris,
Cantans, carnosus, satis audax, atque benignus.

Signa, quibus sanguinea temperatura facile dignosci queat, hic recensentur.

Ac primum quidem, quod sanguinei sint pingues: quod de pinguetudine proprie dicta minime hoc in loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & post eum

Auicenna 2.1. doct. 3. capite 3. attestantur, ex habitus frigidityte gignitur, sed de pinguedine ad mediocrem corpulentiam siue carnis abundantiam extensa, quam *σφοδρία* Græci vocant. Siquidem rubra carnis cum decenti firmitate abundantia calide & humida, hoc est, sanguineæ temperaturæ nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ, ii & virtutem assimilatiuam habent potentem, & sanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teste) vigeant inualescantq; calido atq; humido. Corpulentia inquit siue abundantia carnis ex sanguinis copia nascitur. Cum enim calori intra debitos fines manenti boni sanguinis accedit copia, necesse est vt corpulentia sequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine calidum est, & humidum, id est sanguineum.

Secundum, quod sanguinei sint veliocantes, vt qui multa iucunditate magnoq; iocandi lepore amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant, vel læti, hoc est, alacri & erecto animo idque maxime ob spiritum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod facetiarum iocosarumq; fabularum & nouarum rerum auditione eandem ob causam mirifice capiuntur.

Quartum, quod proui admodum sint in Venerem: Nimia enim Venus, seu intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinē genituræ, quæ ex sanguinis copia potissimum nascitur.

Quintum & sextum, quod conuiuia appetant, vino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis

ptimis atq; exquisitissimis, scilicet sui similibus, & quibus seruari possint, seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile rideant: quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de structura hominis ita scriptum reliquit: Qui puri sanguinis participes sunt, hi vsquequaque rident, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.

Octauum, quod hilares sint ac læto vultu, idq; ob viuendum maxime ac floridum colorem & venustatem corporis, hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est consequuntur.

Nonum, quod blanda plerumq; & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profuant, quod & ipsum utiq; ob sanguinis benignitatem euenire putandum est, οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κοῦραι τριῖται & αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quod ingeniosi hoc est, artibus quibuscumlibet addiscendis idonei sint, nimirum ob vigorem & insitam ingenii ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quam sanguinem.

Vndecimum, quod non facile excandescant, præcipientesq; in iram ferantur, reprimunt enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξύθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanæ flauæ bilis frenum ab Auicenna quarta, primi, capite vigesimo dicitur.

Postremis duobus versibus non solum ex iam

dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum, quidem est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quod amoribus sint dediti.

Tertium, quod hilares sint, & iucundo ac lato vultu.

Quartum, quod ridibundi: quæ quidem omnia sanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quod rubei sint coloris. Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum li. i. aphor. commentar. 2. Galenus adserit. Et Auicenna 2. i. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendum maxime de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & nō qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo falsis atq; acribus vtuntur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permistus, hic enim lepram portendit.

Sextum, quod cantionibus & musicis delectentur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (autore Theophilo Citharædo apud Athenæum libro 14. δευτ.) perinde atque sanguis temperior, *ὀυδαια*, id est, bonos ac candidos mores pariat. *Μίγας γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ βέλεια ἢ μεσοτήρ ἀπασιν τοῖς μαθηταῖς παιδοῦναι π. καὶ γὰρ ἡ δὴ παιδοῦναι, καὶ τὰς ὑποειδῆς τὰς γυνάμεις δειφίους καὶ ταπεινῶν.*

Septimum, quod sunt corpulenti.

Octauum, quod sint audaces: idq; ob sanguinis caliditatem.

Ν.

Nenun, quod sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATVRA CHOLERICA, siue biliosa.

CAPVT LXXXIX.

Est humor cholera, qui competit impetuosus,
Hoc genus est hominum cupiens praeclere cunctis.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes,
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax,
Astutus, gracilis, siccus, croceusq; coloris.

Biliosa temperatura notā hoc in loco traduntur.

Ac prima quidem, quod biliosi siue cholerici, quos *Χολαῖδες* Græci vocant, prōpti admodum sint ad operationes: sed impetu animi potius quam cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent colorē, qui impetum & agilitatē ad motiones præstat. Hinc 2. 2. doct. 3. cap. 3. ita fere ab Auicē. scribitur: Cum operationes plene ac perfecte naturali cursu procedūt, tēperaturā æqualitatem indicant: cum vero ad superfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, quod ambitiosi sint & honorum cupidi, primasq; in conciliis ac confessibus expectant cathedras, adeoque præferri omnibus velint: perinde atque ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaque locum sibi quærit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad insolentiam plerumque & arrogantiam excitat atq; inflammat.

f i

To

Tertia, quod celeris sint mentis ingenique & facile discant, ob calidum nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas cito ac facile suscipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, commentar. 46. de natura humana, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capite duodecimo, artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quod edaces sint & multiuoriorum, tum enim fortiore habent calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aërem euacuatur, quam aliis corporibus.

Quinta, quod cito adoleſcant, & corporis incrementum consequantur, validissimum enim habent calorem innatum, hic vero omnes actiones naturales adauget, ergo & eam, qua corpus ad summum incrementum (*ἀκμή* Græci vocant) perducitur, Galenus commentar. 14. aphorism. libro 1. & libro 5. capite 8. de simplic. medic. facultat.

Sexta, quod magnanimi sint illataſq; iniurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idq; maxime ob caliditatis exuperantiã. Parum enim ab vnaquaque re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quod largi, benefici ac liberales sint, præsertim in eos à quibus honores se consecuturos sperant.

Octaua, quod summa petant, id est ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectet viam.

Nona, quod sint hirsuti : calida enim & sicca in.

intemperies, sicut Galenus lib. 2. cap. 10. de temperat. testatur, hirsuta est, verum ea in summo, quippe per omnem cutem diffiatur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris nonnihil ad cutem adfert, vnde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiose admodum ibidem docet.

Decimum, quod versuti, fallaces, & deceptores sint.

Vndecima, quod præcipientes sint in iram, acerbè nonnunquam vehementerq; excandescant & irascantur, ob animosam nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, facilem bilis commotionem, & caloris in corde feruorem: Lege Galenum cap. 29. & 3. artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de sanitat. tuend. & in li. de causis morborum. cap. 2.

Duodecima, quod sint prodigi, in eos potissimū, à quibus se ad summos dignitatum gradus promotum iri sperant.

Decimatertia, quod audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent. Galeno libro secundo, capit. 12. de temperament. teste.

Decimaquarta, quod sint astuti, & hoc sane ob fluxum bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quod graciles, id est, macilenti ac rarè sint corpulentia, ob exuperantem nimirum & immodice diffiantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galen comment. 6. lib. 4. aphor.

Decimasexta, quod sicci sint, id est, macri eadem ratione.

Deci-

Decima septima, quod crocei sint coloris, id est, pallidi aut flauī. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flauius, biliosum: ita sicubi ad rubicundius quam pro natura est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: sicubi ad nigrius, nigram redundare bilem ostendit. Ita Galenus libro 4. capite 7. de sanitat. tuend. Lege eundem commentar. 2. lib. 1. aphorism:

DE TEMPERATURA PHLEG- matica, siue pituitosa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, latorq; breuesq;.

Phlegma facit pingui, sanguis reddit mediocres: Oīa non studio tradunt, sed corpora somno.

Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus,

Hic somnolentus, piger & sputo crebrior.

Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quod phlegmatici viribus sint infirmis ac inualidis: cum enim phlegma frigidissimum ac humidissimum sit omnium quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes magaa ex parte obtundit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: humiditatis vero ratione neruos omnes relaxat languidosque facit: quo fit vt phlegmatici, in quibus hic hu-

mor:

mor præualeat, in omnibus motibus voluntariis pigritiam sentiant.

Secunda, quod sint lati, sed breuioris stature: ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non potest: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues sint & obesi, nimirum ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leue & tenue est, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus seruatur. Cum porro id venæ extra se transmiserint, vbi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ sunt, in iis concrefcit, & in adipem siue pinguedinem conuertitur. Galenus libro 2. capite 9. de tempera. Sequitur deinde, sanguineos esse stature mediocris: quicunque enim corporum habitus & temperati natura sunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos necesse est *mediocres* esse: id vero est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quod ad ocia, quam studia propensiores sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de sympt. causis, capite 3.

Quinta, quod sint somnolenti, idque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandum formam, quam humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quod rardi ac hebetis sint ingenii: quemadmodum enim mētis celeritas, *αἰσχρολογία*

Gree-

Græcis dicta, & discendi facilitas, quam *Supra*
heic iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita
eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis,
nempe à frigiditate & humiditate exordium su-
scipiunt, Galenus capite duodecimo, 16. 18. & 22.
artis medicinalis.

Septima, quod tardi sint motus : & hoc frigidi-
tatis ac humiditatis ratione : frigidi enim pro-
prium est non mouere : humidi vero, relaxare.

Octaua, quod sint pigri.

Nona, quod sint somniculosiores : quorum o-
mnium causa ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ
prædictæ cum quibusdam aliis.

Prima, quod sint somnolenti.

Secunda, pigri ac tardi sint ad quamlibet ope-
rationem.

Tertia, quod multi sputi : frigiditas enim im-
probe concoquit ac digerit : proinde multa in
corpore excrementa relinquit.

Quarta, quod sensibus minime vigeant. Gale-
nus cap. 22. artis medic.

Quinta, quod sint pingues.

Sexta, quod album habeant faciei colorem, de
quo satis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATURA

Melancholica.

CAPVT XCI.

REstat adhuc tristis cholera substantia nigra :
Qua reddit prauos, pertristes, pauca loquentes.
Hi vigilant studii, nec menti est dodita somno.
Seruant propositum, sibi nil repugnant fere tutum.

Inno-